

Didaktični model razvijanja zmožnosti javnega govornega nastopanja

Tomaž Petek

Cobiss: 1.04

V prispevku je predstavljen didaktični model razvijanja zmožnosti javnega govornega nastopanja, ki vsakemu javnemu govorniku omogoča tudi poznejše kritično spremljanje lastnega napredka in ozaveščenosti na tem področju. Učinkovitega javnega govornega nastopanja se je namreč treba naučiti. Predstavljeni didaktični model je sestavljen iz meril za vrednotenje govornega nastopanja ter iz njih izhajajočih priporočil za uspešno in učinkovito javno govorno nastopanje. Obvladovanje tega področja je predpogoj za osebno in poklicno uspešnost vsakega posameznika.

Ključne besede: javno govorno nastopanje, govorec, didaktični model, merila za vrednotenje, priporočila

A Teaching Model for Developing Public Speaking Competence

This article presents a teaching model for developing public speaking competence that also offers every public speaker later critical monitoring of his own progress and awareness of this area. Namely, effective public speaking is something that needs to be learned. The teaching model presented is composed of criteria for assessing speaking in public and recommendations based on them for successful and effective public speaking. Mastering this area is a precondition for every individual's personal and professional success.

Keywords: public speaking, speaker, teaching model, assessment criteria, recommendations

1 Uvod

Sposobnost učinkovitega sporazumevanja predstavlja eno izmed temeljnih kompetenc, v okviru katere ima pomembno vlogo tudi javno govorno nastopanje¹ (Petek 2012a; 2012b; 2013). Menimo, da je strokovna usposobljenost katerega koli govornika na tem področju predpogoj za njegovo osebno in poklicno uspešnost. Ker se je učinkovitega javnega govornega nastopanja po našem mnenju treba naučiti, v razpravi predstavljamo didaktični model razvijanja zmožnosti javnega govornega nastopanja, ki omogoča tudi poznejše kritično spremljanje lastnega napredka ter

¹ Javno govorno nastopanje razumemo kot tvorjenje enogovornih govornih besedil, namenjenih širši ali ožji javnosti.

ozaveščenosti glede lastne zmožnosti na tem področju. Sestavljen je iz meril za vrednotenje govornega nastopanja ter iz njih izhajajočih priporočil za uspešno in učinkovito javno govorno nastopanje.² Gre za zakonitosti, ki predvidevajo uresničevanje štirih glavnih področij priprave, izvedbe in vrednotenja javnega govornega nastopa, tj.: a) zgradba govornega nastopa (smiselnost, razumljivost in zaokroženost besedila, sestava govora/besedila, ustreznost besedilne vrste, ustreznost teme in izbire vsebine, ustreznost konteksta pri izbiri besedilne vrste in teme/vsebine, ustreznost načinov razvijanja teme); b) celostni način govorne predstavitve (tekoče, naravno, prosto in razločno govorjenje); c) besedni jezik (izbira ustrezne socialne in funkcijske zvrsti jezika, pomensko ustrezna izbira besed, slovnična pravilnost, pravorečni izgovor); č) nebesedni jezik (slušni nebesedni spremljevalci govorjenja, vidni nebesedni spremljevalci govorjenja). Prispevek je zasnovan kot teoretična razprava; uporabili smo analitično-deskriptivno in analitično-interpretativno metodo pedagoškega raziskovanja (Sagadin 1993; Mužič 1994a;1994b).

2 Postopki razvijanja zmožnosti javnega govornega nastopanja

Na javno govorno nastopanje se mora govorec pripraviti. Če želi biti pri svojem delu uspešen, ga mora načrtovati in uresničevati po določenih korakih (prir. po Petek 2013). V nadaljevanju predstavljamo merila za pripravo na javno govorno nastopanje ter njegovo izvedbo in vrednotenje, ki v celoti (z vsemi elementi) predstavljajo didaktični model razvijanja zmožnosti javnega govornega nastopanja.³

2.1 Zgradba govornega nastopa

Pri prvem sklopu se osredinjamo na: (1) smiselnost, razumljivost in zaokroženost besedila; (2) sestavo govora; (3) ustreznost besedilne vrste; (4) ustreznost teme in izbire vsebine ter upoštevanje konteksta; (5) ustreznost načina razvijanja teme.

2.1.1 Smiselnost, razumljivost in zaokroženost besedila

Vsako besedilno sporočilo še ni besedilo. O besedilu govorimo šele takrat, kadar je besedno sporočilo smiselno, razumljivo in zaokroženo. Besedilo je smiselno, kadar lahko ugotovimo, o čem celotno besedilo govori – kaj je tema besedila in s katerim namenom/čemu ga je sporočevalec tvoril. Pomembni so tudi prepoznavnost teme in namena besedila ter jasnost rdeče niti. Besedilo je razumljivo, če so posamezni deli med seboj logično ter s tem tudi pomensko in slovnično povezani. Za tako besedilo pravimo tudi, da je koherentno. Besedilo je zaokroženo, če vsebuje vse pomembne sestavine ter ima svoj začetek in konec, tj. da tvori vsebinsko in oblikovno celoto (tudi ustrezna sestava oz. zgradba besedila) (Križaj Ortar idr. 2008).

² Gl. tudi Petek 2011; 2012b.

³ To so govornoizvedbena merila, ki jih mora govorec upoštevati. Ustrezna vsebinska pripravljenost govornika je predpogoj za uspešen in učinkovit javni govorni nastop.

2.1.2 Sestava govora/besedila

I. Ž. Žagar in B. Domajnko (2006: 17) navajata, da mora biti sestava govora funkcionalna, in nadaljujeta, da skladno z retoričnimi pravili oblikovanja govora in v kontekstu pedagoške interakcije obstaja priporočeni red.⁴ Z vidika sestave retorika govor deli na več delov. Kvintilijan kot najpogostejšo navaja delitev na pet delov: (1) eksordij (*prooemium*); (2) navajanje dejstev (*narratio*); (3) dokaz (*probatio*); (4) izpodbijanje dokazov (*refutatio*); (5) zaključek (*peroratio*). Retorična tradicija dokazuje, da so za uspešen in prepričljiv govor potrebni vsi deli (Žagar – Domajnko 2006: 17).

Sodobna besediloslovna (jezikoslovna) teorija pa govori o oblikovanju besedila na uvod, jedro in zaključek. To shemo mdr. omenja G. Červ (2009: 279). Navaja, da se v uvodu najprej opredeli temo besedila in se naveže na določen dogodek zunajjezikovne realnosti, kar govorec doseže tako, da dogodek/stanje na kratko opiše, povzame ali pa ga le poimenuje; ob tem pričakuje, da bo poslušalec (bralec) v nadaljnjo interpretacijo besedila pritegnil vedenje o dogodku, ki ga je predhodno dobil iz drugih besedil. V jedrnem delu je prek argumentacije razvita interpretacija dogodka/stanja, ki temelji na presojanju različnih stališč ter mogočih alternativ položaja in njegovih razpletov. Zaključek pa prinaša končno razsodbo v prid določene- tega stališča oz. mnenje o tem, kako bi nekaj moralo biti (Červ 2009: 279).

2.1.3 Ustreznost besedilne vrste

Pri pripravi in izvedbi govornega nastopa mora govorec upoštevati značilno zgradbo izbrane besedilne vrste, kar omogoča uspešno sporazumevanje. Smiselno pa se zdi opozoriti na dejstvo, ki ga navajata Dukič in Koderman (2010: 219), da je to treba razumeti v t. i. idealnotipskem smislu – v njem so zajete najpogostejše ponavljajoče se lastnosti besedil/besedilne vrste, posamezno konkretno besedilo pa (lahko) v realnosti glede na idealni tip izkazuje veliko odstopanj. Na to je treba biti po našem mnenju pozoren tudi pri vrednotenju govornih nastopov. Sklepamo, da prav zato tudi V. Mikolič (2007: 341) navaja, da je treba pozornost pri vrednotenju preusmeriti na besedila, realizirana v konkretnih okoliščinah.

2.1.4 Ustreznost teme in izbire vsebine

J. Toporišič (1992: 326, 359) navaja, da je (1) tema tisto, o čemer je v besedilu govor, (2) vsebina pa je v sporočanju to, kar je v besedilu povedano v ubesedovani

⁴ Eksordij oz. uvod je namenjen pripravi naslovnika/občinstva – uvajanju v tematiko ter pridobivanju njegove pozornosti in naklonjenosti. Govorec lahko v tem delu pri naslovniku/občinstvu oblikuje želje in potrebe po znanju, ki ga bo predstavil, hkrati pa se predstavlja kot govorec z najboljšimi nameni in kompetencami, da o predvideni temi spregovori. Ko to uresniči, naslovnika/občinstvo seznanj s temo oz. navede osnovna dejstva. Nato nastopi osrednji del, ko morajo biti v ospredju dokazi za predstavljena dejstva in protidokazi za drugačne interpretacije oz. morebitne ugovore. V tem delu govorec podrobno predstavi in razčlenjeno utemelji različne vrste dokazov ter metodo izpeljevanja glavne trditve oz. stališča. V pedagoški praksi so v ta del uvrščeni tudi poglobljeno navajanje primerov in izjem ter praktične vaje. Zaključek pa je namenjen povzemanju in strukturiranju glavnih argumentov in dejstev, oblikovanju kratke koherentne sheme povedanega ter s tem utrjevanju razumevanja in spomina (Žagar – Domajnko 2006: 17).

tvarini. Ustreznost teme in izbire vsebine razumemo kot Žagar in Domajnko (2006: 17), ki pravita, da mora biti predstavitev teme in vsebine jasna, kratka in verjetna/prepričljiva. Jasnost posredovane vsebine pomeni ustrezno izbiro besed, nedvoumno in natančno opredelitev, tudi pregledno strukturiranost. Kratkost se nanaša na to, da se govorec izogiba nerelevantnostim; pomembno je, da pove, kar je nujno in po njegovi presoji zadostno za razumevanje. S tem je mišljeno to, da ne pove manj, kot je potrebno, in ne več, kot zahteva situacija (Žagar – Domajnko 2006: 17).

Kot navajata avtorja, izpolnjevanje teh pogojev omogoča, da bodo poslušalci povedano čim bolj razumeli, si povedano zapomnili in temu verjeli. Vzrok za vsako govorečvo odločitev o vsebini govora bi morala biti odgovora na vprašanja, kaj je res potrebno in kako to sporočiti, da bi ohranili oz. spodbudili sodelovalnost poslušalcev (prir. po Žagar – Domajnko 2006: 17–18).

2.1.4.1 Tematsko-vsebinska sestava besedila

I. Škarič (2005: 83) priporoča, da se na začetku javnega govornega nastopa napove tema. To se mu zdi pomembno, ker je govorec tako bolj discipliniran pri podajanju vsebine, spodbuja pa tudi zanimanje poslušalca. Če gre za daljše govorno nastopanje, npr. v obliki predavanja, je dobro, da govorec najavi tudi temo vsakega poglavja, in sicer v obliki vprašanj, podnaslovov itn.

Žagar in Domajnko (2006) navajata, da prepričljivost podajanja vsebine po navadi temelji na nekontradiktornosti, obrazložitvi dejstev in motivov. Argumentirano prepričevanje mora stopiti v ospredje v osrednjem delu navajanja dokazov za predstavljeno vsebino in protidokazov za drugačne interpretacije oziroma morebitne ugovore. V tem delu se mora govorec posvečati podrobni predstavitvi in utemeljevanju različnih vrst dokazov ter t. i. metodi izpeljevanja glavne trditve oz. stališča v povezavi z vsebino. Prvotno naj bi govorec uporabljal različne oblike racionalne argumentacije. V šolski praksi to pomeni tudi del poglobljenega navajanja primerov, izjem in praktičnih vaj. Zaključek pa je namenjen povzemanju in strukturiranju glavnih argumentov in dejstev pa tudi oblikovanju kratke koherentne sheme povedanega/vsebine, s tem pa utrjevanju razumevanja in spomina (Žagar – Domajnko 2006).

2.1.5 Ustreznost konteksta pri izbiri besedilne vrste in teme/vsebine

Izbira besedilne vrste in z njo povezane teme/vsebine je odvisna tudi od ožjega in širšega konteksta. Žagar (1999: 211; prim. van Dijk 1997: 19) navaja, da se koncept konteksta deli na lokalne in globalne strukture konteksta. Lokalne strukture zajemajo kontekst, ki ga ima izjava glede na trenutno situacijo, globalne pa t. i. globalnejši kontekst kulture. Lokalne strukture konteksta obsegajo postavitve (tj. čas, prostor, okoliščine), udeležence ter njihove različne komunikacijske in družbene vloge (npr. govorec), namere, cilje ali namene, globalne strukture pa vsebujejo »diskurz« kot t. i. konstitutivni element organizacijskih ali institucionalnih dejanj in postopkov (npr. poučevanje) in položaje, v katerih so sodelujoči vključeni v interakcijo kot člani družbenih kategorij, skupin ali institucij (Žagar 1999: 211).

2.1.6 Ustreznost načinov razvijanja teme

J. Vogel (2008: 127) navaja, da so načini razvijanja teme povezani z značilnimi besedilnimi vzorci, s povezovanjem podtem v koherentno celoto, s prevladujočimi logično-miselnimi razmerji in z načini njihovega izražanja pa tudi z značilnimi začetki in konci.

S. Hudej (2001: 206) v sklopu načinov razvijanja teme omenja pojmovanje tematske strukture kot tipični vzorec povezav med posameznimi temami ali celovitimi propozicijskimi sestavi v besedilu. Pri opisovanju dogodka, predmeta, postopka oz. navodila gre za umeščanje in razvrščanje posameznih tem v celoto; pri razlaganju je besedilo razdeljeno na glavno temo, ki jo želimo pojasniti, in na teme, s katerimi pojasnjujemo glavno temo; pri utemeljevanju iščemo teme, ki so vzroki, povodi, predpostavke, razlogi, argumenti, in temo, ki je glavna, saj je izražena kot posledica, sklep, teza; pri pripovedovanju obstaja najmanjši mogoči dogodek, ki ga prikažemo z delnimi temami: zaplet, razplet in subjektivna ocena.

Jakobson (1989: 156–162; prim. Hudej 2001: 207) navaja, da načine razvijanja teme v besedilu analiziramo s pomočjo pomenskih podstav, ki so vsebovane v določenem besedilu in ki so logičnopomensko povezane v celoto. Tvorčev namen prepoznamo s pomočjo performativov, naklonskih sredstev, propozicij, skladijskih povezav (vezniških besed), prozodičnih in retoričnih sredstev. Analiziranje vloge besedila pa pokaže, kateri dejavniki sporočanja modela so v posameznem besedilu prevladujoči. Določimo jih z analiziranjem jezikovnih znakov.

V besedilih teme govorec po navadi ne razvija samo na en način, ampak jo skuša predstaviti čim bolj celostno, tako da vsebino prikaže z različnih vidikov. Prepletanje različnih načinov razvijanja teme je značilno za veliko besedil, kljub vsemu pa po navadi prevladujeta en ali dva načina, ki ustvarjata t. i. rdečo nit.

2.2 Celostni način govorne predstavitve

Pri celostnem načinu govorne predstavitve, kot smo poimenovali to skupino meril, mislimo predvsem na tekoče, naravno, prosto in razločno govorjenje, pomembna pa je tudi usklajenost besednega dela sporočila z nebesednimi spremljevalci.

2.2.1 Tekoče, naravno, prosto govorjenje

Ker je javni govorni nastop po navadi vnaprej pripravljen, se od govornika pričakuje, da bo govoril tekoče, naravno in prosto.

Grabnar (1991: 212) navaja, da je tekoče (tudi gladko) govorjenje pomembna prvina javnega govornega nastopanja, ki je osnova za nadaljnji razvoj govorjenja, tj. govorjenje brez zatikanja in uporabe mašil.⁵

⁵ M. Kalin Golob (2001: 74) mašilo opredeljuje kot vsako jezikovno sredstvo, ki se v govoru uporablja brez prave potrebe, ne vpliva na njegovo sporočilnost, prepričevalno, pridobivalno, argumentativno ali estetsko raven. Navaja še, da obstajajo tudi osebna mašila, tj. besede, ki jih posameznik ponavlja v vsaki povedi ali celo večkrat v eni povedi. D. Verdonik (2005: 116) pa pravi, da uporaba mašil pomeni t. i. kupovanje časa za premislek o tem, kaj bo govorec povedal v nadaljevanju.

Če je govorec na nastop dobro pripravljen, je slišati tudi bolj naravno (npr. vezani izgovor nezložnih predlogov) in ima manj treme.⁶ Izogibati se je treba izumetničenemu govoru, ki ga povzročajo: trema, nepripravljenost, neobvladanje zvrsti jezika itn. Za javni govorni nastop je značilno tudi prosto govorjenje, tj. brez zapisane predloge celotnega besedila; če jo zaradi t. i. boljšega občutka potrebujemo, je pomembno, da imamo zapisane samo ključne besede in ne celotnega besedila. S pogledi v list izgubljam tudi očesni stik, zapisana predloga nas ovira pri kretnjah rok in gibanju po prostoru (Podbevšek 2006; Paxman 2011). Prosto govorjenje pri javnem govornem nastopanju omenja tudi C. Šeruga Prek (1990), ki pravi, da govorec ob prostem govorjenju veliko uspešneje vzpostavlja stik s poslušalcem.

2.2.2 Razločno govorjenje

Škarič (1999: 203) pravi, da razločno govorjenje pomeni jasno izgovarjavo glasov in glasovnih delov. Izgovarjava se nanaša na segment govora, ki z govornimi sredstvi signalizira jezikovno obliko besed. Škarič (1996: 184–187; 2005: 154–156) omenja tudi, da ima vsak človek svoj osebni način izgovora. Pravilna in čista izreka sta po njegovem mnenju predpogoj za dobro retorično dikcijo. Do nje pridemo, če znamo izgovor funkcionalno uporabiti. Minimalna zahteva je, da izgovor omogoča poslušalcem preprosto razumevanje.

K. Podbevšek (1997: 29) opredeljuje značilnosti razločnega govorjenja – te so: zadostna napetost obustnih mišic, primerno odpiranje ust, ustrežna govorna hitrost in umirjen, a ne monoton govorni ritem, pravilno izrekanje posameznih glasov in glasovnih sklopov. Mahnič (1959) opozarja, da moramo biti pozorni tudi na artikulacijsko akustična krepost, tj. tako jasno in glasno oblikovanje glasov, da niso mogoče zamenjave; to še posebej velja za glasove, ki imajo podobne lastnosti. Artikulacijska razumljivost je nujna lastnost vsakega govorca; njegova izreka mora biti vedno natančna, močnejša in izrazitejša kot pri običajnem govoru.

2.3 Besedni jezik

K besednemu jeziku v razpravi uvrščamo izbiro ustrezne socialne in funkcijske zvrsti jezika, pomensko ustrezno izbiro besed, slovnično pravilnost in pravorečni izgovor (knjižni izgovor glasov in knjižni (jakostni) naglas). To so področja, ki so po našem mnenju pomembna za javno govorno nastopanje.

2.3.1 Izbira ustrezne socialne in funkcijske zvrsti jezika

Sodobne družbene spremembe, ki so zelo hitre, zahtevajo tudi hitro prilagajanje jezika, in to ne glede na njihovo funkcijsko ali socialno zvrst (Smole 2004: 321). Socialne zvrsti jezika se v slovenskem jezikoslovju (po *Slovenski slovnici* J. Toporišiča)

⁶ K. Habe (2002: 13–15) meni, da so ljudje preveč pozorni na negativne vidike treme. Če je je preveč, se pojavljajo napake, ki so za govorca in poslušalca moteče. Poznamo pa tudi pozitivne vidike treme, tj. povečana budnost, večja fizična moč, celovitejše in hitrejšje razmišljanje, izostrenost čustev idr. S psihološkega vidika ima trema dve funkciji – adaptivno in motivacijsko. Adaptivna funkcija se odraža kot povečano vzbujenje organizma, motivacijska pa spodbudi govorca, da se potruzi za dobro sporazumevanje s poslušalstvom in izvedbo nastopa.

delijo na dva dela – knjižni jezik in neknjižni jezik (Toporišič 2000: 14). V. Smole (2004: 322–323) je do te razdelitve kritična in navaja, da je že na prvi pogled jasno, da je takšna delitev narejena z vidika knjižnega jezika in ne jezika v vseh njegovih pojavnih oblikah, kot so zvrsti definirane, tj. z vidika slovenskega jezika v celoti. Avtorica zagovarja po nekih zakonitostih urejen sestav, v tem primeru jezikovnih enot, zato zavrača omenjeno Toporišičevo delitev in predlaga delitev slovenskega jezika na sistemske in nesistemske zvrsti. Sistem lahko določimo knjižnemu jeziku, ker je opisan v slovnici, pravopisu, v slovarju. Sistemska pojavnost slovenskega jezika pa obstaja tudi med neknjižnimi zvrstmi, tj. krajevni govor, ki se družijo v narečja, ta pa v narečne skupine. V. Smole (2004: 324) dodaja še, da imamo s tega vidika dve sistemski pojavnosti slovenskega jezika – na eni strani naravni narečni krajevni govor, na drugi strani pa normirani knjižni jezik, med njima pa je mogoče uvrstiti vso množico različnih pogovornega jezika.

Ob socialnih zvrsteh jezika, predvsem knjižnega, pa opozarjamo tudi na funkcijske zvrsti.⁷ J. Vogel (2007: 125) ugotavlja, da sta se s klasifikacijo funkcijskih zvrsti ukvarjala strukturalistično in pragmatično jezikoslovje, vendar z različnih izhodišč. Strukturalistično jezikoslovje je na podlagi opaženih posebnosti sklepalo o skupni funkciji besedil, pragmatika pa je temeljno merilo videla v njihovi funkciji oz. vlogi. Toporišič (2000: 27–32) funkcijske zvrsti deli na (1) praktičnosporazumevalno, (2) strokovno, (3) publicistično in (4) umetnostno zvrst. Skubic (1995: 156) pa navaja, da je v razumevanju funkcijskih zvrsti v drugi polovici prejšnjega stoletja zaznati premik v delih pragmatolingvistov, ki v t. i. središču svojega zanimanja postavljajo pragmatično funkcijo izrekov oz. besedil – namen spremembe stanja stvari, s katerim je besedilo tvorjeno. Spremembe stanja stvari, ki jih želi govorec uresničiti, so najrazličnejših vrst in zajemajo vse, kar se v stvarnosti spremeni s tem, ko je govor uresničen. Skubic 1995: 158–167) zato – razlikovalno od Toporišiča – ločuje naslednje pragmatične funkcije govora: (1) znanstveni govor; (2) sporočanje-vplivanski govor; (3) konvencionalnoperformativni govor; (4) umetnostni govor.

S. Kranjc (2004: 397) navaja, da sodobno pojmovanje zvrsti v ospredje postavlja temeljno funkcijo besedila, tj. vplivanje na naslovnika, za to pa tvorec izbira sredstva, ki so mu na voljo v njegovem besedilnem svetu in ki jih nudi jezik, v katerem besedilo oblikuje.

Govorec se mora pri svojem javnem govornem nastopanju glede na konkretni govorni položaj, v katerem bo tvoril enogovorno govorno besedilo, odločiti o ustreznih izbiri jezikovne zvrsti.

⁷ Klasifikacija funkcijskih zvrsti predstavlja eno izmed osrednjih problematik teorije jezikovne zvrstnosti praške strukturalistične šole (Skubic 1995). Poleg Toporišiča (1992; 2000) in Skubice (1995) gl. za funkcijske zvrsti mdr. tudi Havránek (1963) ter de Beaugrande in Dressler (1992).

2.3.2 Pomensko ustrezna izbira besed

Pri pomensko ustrezni izbiri besed je treba upoštevati predvsem dvoje: (1) razumljivost in upoštevanje prenosnika in (2) pričakovost izbire besed glede na tematsko polje.⁸

- (1) Škarić (2005: 34–35) navaja, da naj bo v govoru čim manj besed s splošnim in z izpraznjenim pomenom. Nadaljuje, da je neustrezno, če govorec uporablja polznane in nerazložene besede. Med neprimerne oblike za govor, kot navaja Škarić, spadajo tudi glagolska dopolnila (deležja), ki so pogosta v sodobni (slabi) retorični praksi, npr.: *dogovarjajoč se, naglašajoč, izpostavljajoč*; nevtralne trpne oblike, npr. *poudarjeno je, sklenjeno je*; in brezosebni povratni glagoli, npr. *dogaja se, opaža se* (Škarić 2005: 34–35).
- (2) Za strokovna besedila pa ne moremo pričakovati, da bodo v njih npr. same dobro znane in pogosto uporabljene besede. Pri tem moramo mdr. upoštevati pričakovost izbire besed glede na tematsko polje, tudi strokovnih izrazov v strokovnem besedilu, o čemer smo že razpravljali. Škarić (2005) navaja še t. i. omejenost pojmov. Govorec se mora potruditi, da bo poslušalec v določeni besedi, besedni zvezi, v besedilu razumel isto vsebino kot on. Ker imajo besede več pomenov – glas npr. pomeni enoto artikularnega govora in zvok pri petju –, mora biti govorec pozoren na to, da se ne bi pojavilo nerazumevanje v podajanju snovi med govorcem in poslušalcem. V kulturo logičnega govora pa sodi tudi to, da priznamo, da neke besede ne poznamo in je zato tudi ne izgovorimo; če slišimo neznano besedo, pa moramo vprašati po pomenu (po Škarić 2005: 63).

2.3.3 Slovnična pravilnost

Škarić (1996: 38) slovnično pravilnost povezuje z ustrezno uporabo vseh slovničnih sredstev, ki izražajo odnose, npr. vezniki, predlogi, oblike zaimkov, glagolske oblike časa in načina, odvisni skloni.

Za doseganje slovnične pravilnosti pri javnem govornem nastopanju mora imeti govorec razvito tudi slovnično zmožnost, kar pomeni obvladovanje besednega jezika – obvladovanje besedišča, oblikoslovnih, skladenjskih in semantičnih ter fonoloških pravil (prir. po Bešter Turk 2011: 116). O. Kunst Gnamuš (1992: 55) pa razpravlja o tem, da je treba slovnična pravila spoznati kot logično utemeljena, kot iz narave jezikovnega sistema izhajajoča pravila, in da spoštovanje teh pravil omogoča pravilno izražanje v knjižnem jeziku.

Enogovorno govorjeno besedilo mora mdr. dosegati tudi ustrezno kohezivnost oz. slovnično povezanost besedila (prir. po Karmiloff – Karmiloff Smith 2001). Ker je na tem mestu govor o slovnični pravilnosti, povzemamo Arapovića in Groblerja (2006), ki navajata, da je za kohezivnost potrebna konkretna jezikovna realizacija z uporabo določenih jezikovnih sredstev – uporabijo se določena

⁸ Besedo spraševati lahko npr. povežemo tudi z besedami učitelj, ocenjevanje ..., in sicer na podlagi tematske povezanosti. Te besede namreč spadajo v isto tematsko polje. Ko si učitelj izbere temo, o kateri bo govoril, se mora spomniti besede določenega tematskega polja. Čim več o temi ve, tem več »ima« teh besed (prir. po Križaj Ortar idr. 2009: 20).

slovnična pravila in t. i. povezovalci (konektorji), ki omogočijo, da se s pomočjo povedi povezujejo logična razmerja znotraj posameznega dela besedila.

2.3.4 Pravorečni izgovor

Škarič (2005: 151) navaja, da med veliko idiomov nekega jezika obstaja tudi standardni jezik, ki je arbitrarno izbran za skupni jezik pri javnem govornem nastopanju in predstavljanju jezikovne skupnosti drugim. Poudarja še, da izgovarjavo, ki je za tak idiom zadovoljiva, imenujemo standardni izgovor ali ortoepija, in dodaja, da je zahteva, da standardni jezik v govoru uporablja standardno izgovarjavo, naravna.

K pravorečnemu izgovoru poleg pravilne izgovarjave glasov uvrščamo tudi pravilno naglaševanje kot znotrajbesedni element. Toporišič (2000: 59–60) mdr. navaja tudi, da imajo samoglasniki poleg osnovnih, tj. segmentalnih lastnosti tudi t. i. prozodične, tj. nadsegmentne lastnosti – trajanje, jakost in ton. Glede na dolžino trajanja ločimo dolge in kratke samoglasnike, po jakosti krepke (naglašene) in šibke (nenaglašene), po tonu pa visoke in nizke. Jakostna in tonska izrazitost samoglasnikov se imenujeta naglas, izrazitost po trajanju pa kolikost (Toporišič 2000: 59–60).

Ko govorimo, povezano izgovarjamo glasove posamezne besede. Najmanjša enota izgovorjene besede je glas. Glasove tvorimo z govori (npr. z glasilkami, ustno in nosno votlino, jezikom, zobmi, z ustnicami). Tiste glasove, zaradi katerih se lahko spremeni pomen besede (gre za pomensko razločevanje), imenujemo glásniki ali fonemi (Toporišič 2000).

2.4 Nebesedni jezik

Adler in Rodman (2003) definirata nebesedno sporazumevanje kot ustna in telesna sporočila, ki imajo za druge sporočilno vrednost. M. Ule (2005: 206) pravi, da nebesednih sporočil nikoli ne oddajamo ali sprejemamo na en sam način in le po enem kanalu. Nebesedno sporazumevanje je po njenem mnenju sestavljeno iz kombinacije številnih znakov in v različnih modalitetah. Tako lahko oster glas ali namrščena obrazna mimika negativno vpliva na poslušalce, saj ti za motivacijo potrebujejo motiviranega govornika. Tudi nezanimivo in monotono nizanje dejstev pri poslušalcih povzroča neugodno čustveno razpoloženje.

2.4.1 Slušni nebesedni spremljevalci govorjenja

Slušni nebesedni spremljevalci govorjenja govor mdr. popestrijo in ga naredijo bolj dinamičnega, zanimivega, poslušljivega. Ob tem pomembno vplivajo na sprejemanje govornikovega enogovornega govornega besedila. Zato se bomo v nadaljevanju razprave osredinili na intonacijo, poudarke in jakostno izrazitev ter glasnost, hitrost, premore, register in na barvo glasu, ker menimo, da je našete »parametre« razmeroma preprosto in učinkovito prenesti v konkretno rabo. V tem primeru lahko govorimo o dveh skupinah slušnih nebesednih spremljevalcev govorjenja – nekatera sredstva so bolj ali manj dogovorjena in imajo splošno sprejeti pomen, npr. intonacija in poudarki, druga pa so individualno oz. situacijsko določena, npr. register in barva glasu.

2.4.1.1 Intonacija

Intonacija ima jezikoslovno (lingvistično),⁹ besedilno¹⁰ in pragmatično¹¹ vlogo. Njena osnovna naloga je povezovanje besedišča, slovnice in govora. Besedilna funkcija intonacije predstavlja raziskovanje načinov doseganja povezanosti v govorjenem besedilu, medtem ko njena pragmatična funkcija omogoča poslušalcu, da sklepa iz konteksta izjave in tako oplemeniti interpretacijo. Intonacija torej ne spreminja smisla leksikalnih elementov, ampak le nekoliko spremeni njihov pomen, tako da poslušalcu omogoči izbiro med različnimi interpretacijami na besedilno-skladenjski ravni, odvisni od konteksta interakcije (Komar 2008b: 215).

Vuletić (1980: 27) pravi, da se brez intonacije besede nizajo kot nepovezani elementi. Intonacija nam pove, katera skupina besed tvori celoto (stavek). Iz tega izhajata temeljni vlogi intonacije, tj. integracija (povezovanje besed v celoto), in deliminacija (razmejevanje ene skupine besed od druge). Intonacija ima tudi gramatično vlogo, ker poslušalcu pove, ali gre za povedni, vprašalni ali vzklični stavek. Vloga intonacije je pomembna tudi pri izražanju čustvenosti. Stopnjo afektivnosti prikaže tonski razpon intonacije. Čim večji je razpon, tem večja je afektivnost. Pomembna je tudi logična funkcija intonacije, ker poudarja bistvene dele stavka. Logična funkcija intonacije se povezuje s stavčnim poudarkom.

2.4.1.2 Poudarek in jakostna izrazitost ter glasnost

Poudarek v povedi nosi informacijo o tem, kateri del sporočila je z govorcevega vidika najpomembnejši vsebinsko in čustveno. Govorci posamezne dele besedila poudarjajo po lastni presoji. Stavčno poudarjanje je poleg intonacije glavno sredstvo hierarhičnega strukturiranja besed v stavku. Stavčni poudarek se ne uresniči samo z močnejšim glasom, ampak tudi s povišanim tonom, včasih tudi hkrati z upočasnjem tempom (Podbevšek 2006: 112–113). I. Ferbežar idr. (2004: 182) navajajo, da je poudarek odvisen tudi od konkretnega namena sporočanja. Poudarke v besedilu, ki so povezani z javnim govornim nastopanjem, omenja tudi T. Lengar Verovnik (2012: 119), ki pravi, da je njihova funkcija mdr. besedilna in pragmatična. V povedih, v katerih zaradi sprotnega tvorjenja besedila na skladenjski ravni

⁹ Jezikoslovna (lingvistična) funkcija intonacije je povezana s skladnjo in se tako ukvarja z organizacijo sporočila (npr. nova/stara informacija, število informacij, (ne)popolnost sporočila) pa tudi z njegovim naklonom (npr. povedni, velelni ...). Ta funkcija je izražena s pomočjo dveh procesov: tonaliteto, ki se ukvarja z razdelitvijo govora na intonacijske enote, in s procesom (ang. *tonicity*), ki se ukvarja s t. i. goriščem intonacije (Komar 2008b: 215).

¹⁰ Besedilna funkcija intonacije se ne ukvarja toliko s skladnjo kot z odnosom med sogovorniki na eni strani ter med govorcem in sporočilom na drugi. Analiza pogovora, ki po navadi opazuje govorcevo obnašanje pri strategijah izmenjavanja, poskuša najti načine naglaševanja, ki jih udeleženi v pogovoru uporabljajo za izražanje različnih stopenj (ne) sodelovanja (Komar 2008b: 216).

¹¹ Pragmatično funkcijo intonacije je najtežje opisati. Tiče se odnosa med govorcevim namenom in namenom izjave, ki je zelo odvisna od konteksta. Ko govorci odkrijejo, da se vsebina izjave in kontekst, v katerem je bila podana, ne ujemata, so navadno zmedeni. Enako se lahko zgodi, ko se zavejo, da se je pojavilo neujemanje med intonacijo sporočila in konteksta, v katerem je bilo podano sporočilo (Komar 2008b: 216).

nastaja nekoherentnost (besedni red, nedokončane ali eliptične zgradbe), poudarjanje deluje kot korektiv. Poudarki v besedilo vnašajo smisel, poslušalca pa vodijo do ustrezne interpretacije. Nadaljuje, da je pogosto poudarjena prva prvina v povedi, ki je – vsebinsko gledano – dopolnitev prejšnje, skladijsko-pomensko in intonacijsko že zaključene povedi.

V povedih pa na splošno ločimo štiri stopnje jakostne izrazitosti, tj. nenaglašenost (naslonke), oslajeno naglašenost (pridevniški levi prilastki, a ne števniki; samostalniki in prislovi, ki imajo prilastek na desni strani; izrazi ob določilu mere itn.), neoslajeno ali normalno naglašenost (najpogostejše besede) in poudarjeno naglašenost, kar imenujemo poudarjenost (Toporišič 2000: 541). Kontrastne razlike glasnosti v besedi tvorijo naglas, v stavku pa stavčni poudarek. Spreminjanje glasnosti govorjenja pomaga oblikovati logiko govorjenega besedila. Beseda ali besedna zveza, ki je v stavku oz. segmentu najglasnejša, je pomensko najpomembnejši del stavka (Podbevšek 2006: 112–113).

Škariću (1991: 287; 1999: 199–202) se zdi pomembna tudi govorna glasnost, ki izraža psihosomatske in kulturne lastnosti govorca ter njegovo razpoloženje med govorom. Glasnost govora ima dve temeljno različni nalogi – je znak in signal. Kot signal se v naravnem govoru uravnava spontano in se spreminja glede na količino informacij. Stavke (in dele stavkov) z več informacijami normalno izgovarjamo glasneje od bolj praznih (ali njihovih delov). Dodaja, da je pravilno izbrana jakost govora taka, ki vsakemu poslušalcu omogoča brez napore razumeti povedano ter hkrati izkazuje obzirnost od njegove svobode in dostojanstva. Mahnič (1959: 25) navaja, da je moč glasu odvisna od amplitude glasilk, občutljivosti našega sluha in od posameznega soglasnika ali samoglasnika, ki pri isti višini in moči zveni različno. K. Podbevšek (2006: 112) pa navaja še, da je glasnost govora odvisna tudi od števila poslušalcev.

2.4.1.3 Hitrost

Vitez in A. Zwitter Vitez (2004: 9) navajata, da je vloga hitrosti govora oz. tempa organizacija govorca o poteku izrekanja. Dodajata še, da spreminjanje dolžine glasov pri govorjenju kaže na stopnjo pripravljenosti govorečega, da bi se lahko bolje izrazil, a za to ne najde prave formulacije. Toporišič (1992: 57) pa navaja, da je hitrost govorjenja tvorjenje različnega števila glasov na določeno časovno enoto. To je delno individualna značilnost govorečega ali pa je utemeljeno doživljajno oz. pomembnostno.

Škarić (2005: 132) navaja, da je hitrost pravilna, kadar je govorni znak razumljiv ali »korito« primerno za informacijski pretok. K. Podbevšek (2006: 116) pa pravi, da je hitrost govorjenja pravilna, če ni opazna. Nadaljuje, da jo prilagajamo naslovniku, sporočilu, čustvenemu razpoloženju, času, ki ga imamo na voljo. Odvisna je od trajanja glasov, načina povezovanja glasov, dolžine stavkov, glasnosti, količine informacij itn. Izraža se s številom glasov, zlogov, besed, stavkov na minuto ali sekundo, vendar se najpogosteje in najbolj natančno kaže s številom izgovorjenih zlogov na sekundo, o čemer piše tudi Škarić (1991: 298; 2003: 59; 2005: 132–135). Normalna govorna hitrost je od 4 do 7 zlogov na sekundo.¹² Ška-

¹² Tivadar (2009: 4) kot normalno hitrost navaja od 4 do 6 zlogov na sekundo. K. Podbevšek (2006: 117) pa pravi, da normalna hitrost ni pri vseh ljudeh enaka. Odvisna je predvsem

rić (2005: 134–135) navaja še, da hitrost ni samo pravilna ali napačna širina »korita«, po katerem tečejo informacije, ampak je tudi govorni znak. Informacijsko neprimerna hitrost govora je lahko zavestna. Počasna hitrost lahko npr. kaže na počasnega, utrujenega, redkobesednega govorca, hiter govor pa slikovito označuje govorca kot hitrega, živahnega, tudi zaletavega. Hitrost govora v povezavi z jakostjo je eden najmočnejših izrazov afektivnosti, deluje pa različno – od podaljševanja in poudarjanja soglasnikov ob kratkem samoglasniku za izraz t. i. sarkastičnega razpoloženja do podaljševanja glasno izgovorjenih samoglasnikov s šibko izgovorjenim soglasnikom za izbruh besa (Škarić 2005: 134–135).

2.4.1.4 Premori

Toporišič (1992: 213) opredeli premor kot stavčnofonetični pojav, ko se govorna veriga na določenih mestih pretrga. Škarić (1991: 295; 2005: 133) premore definira kot izseke govornega časa brez besedila, ki pa se razlikujejo od molka,¹³ ki ni del govora. Navaja še, da premori v stavku služijo za popraviljanje napak hitrosti/tempa. Če smo nekaj besed prehitro izrekli, vstavimo premor, ki razredči preveč zgoščene informacije. Vitez in A. Zwitter Vitez (2004: 9) pa pravita, da premor predvsem tistemu, ki posluša, omogoča strnitev izrečenega v jasen smisel ali pa omogoči, da se neko operacijo izbríše, čeprav je bila že začeta. To pomeni, da pride pomen izrečenega jasneje do izraza, če govorjenemu besedilu sledi kratek premor.

K. Podbevšek (2006: 104–109) navaja, da obstajajo logična mesta za premore, npr. na koncu povedi, na koncu stavkov v zloženi povedi itn. Nelogični premori so npr. znotraj naslonskega niza, med prilastkom in odnosnico itn.¹⁴ Avtorica omenja tudi določanje minimalnega trajanja prekinitve govora, da se premor zazna. Mejni vrednoti premorov sta od 200 do 250 ms. Predstavlja tudi delitvi premorov po različnih avtorjih – Škarić premore deli na glasovne in neglasovne, Horga pa na prazne ali tihe in polne ali zvočne. Glas v premoru je lahko artikuliran ali neartikuliran. Artikulirani glasni premor zapolni ponavljanje zlogov, besed, besednih zvez ter podaljševanje izgovora in mašila. Neartikulirani glasovi v premorih pa so: polglasnik, zaokrožen ali nosni, podaljšani m, vzdih, kliki itn. Neglasovni premori se ločijo po tem, kako se začnejo ali/in končajo – rob premora je lahko oster ali blag, lahko pa je izražen z različno tonsko višino.

2.4.1.5 Register

Register je tonski pas, v območju katerega se uresničuje stavčna intonacija (Toporišič 1992: 253). Pri navadnem govorjenju uporabljamo pretežno srednji tonski

od značaja. Tudi v normalni govorni hitrosti ne govorimo enako hitro: kar se nam zdi pomembnejše (nove informacije), izgovorimo počasneje, vrinjene stavke običajno izgovorimo hitreje, če niso pomembni, in počasneje, če so pomembni.

¹³ Posebna vrsta odsotnosti od govorjenja je molk, pojavlja se tudi izraz tišina. Tišina je odsotnost govorne ali kakršne koli druge človekove zvočne dejavnosti. Vsaka tišina ni del komunikacije, če je, pa je pomembna sestavina s številnimi pomeni. L. Plut Pregelj ugotavlja, da sta govor in tišina simbolna znaka (Podbevšek 2006: 108).

¹⁴ T. Lengar Verovnik (2012: 131) omenja tudi neskladenjske premore, katerih vloga je pridobivanje časa za nadaljnje tvorjenje in organiziranje besedila.

pas svojega govornega tonskega območja¹⁵ (moški: tenor, bariton ali bas; ženske: sopran, mezzosopran ali alt).¹⁶ Višje prehajamo le pri posebnem poudarjanju. Na dnu srednjega pasu se navadno končajo pripovedne kadence. V svojem tonskem območju se izražamo najlažje, ker lahko v njem brez posebnega truda govorimo najdlje. Zgornje tonsko območje uporabljamo redkeje, npr. če vabimo k sebi živali, če z otrokom govorimo »po otročje«, če oponašamo koga, ki govori zelo visoko. V zgornje tonsko območje včasih preidemo tudi zaradi nervoze, npr. če imamo pripravljen govorni nastop. Previsoko izbran register nam omejuje svobodo v rabi jasnih intonacijskih potekov in dela naš glas tudi sicer neprijeten, kar oboje negativno vpliva na poslušalca. Zmeraj nižji register imajo pogosto zaporedne priredne sestavine; to je prav primerno. Naslednjo povedno enoto nato spet začnemo višje. Vrijnjene stavke večinoma zaznamujemo z znižanim registrom. Tudi znižani register je čustveno obarvan (Toporišič 2000: 553, prim. Gros 2000: 60; Coblenzer – Muhar 2003: 95). S. Komar (2008a) pa register razume drugače, tj. kot tonsko višino, na kateri se začne tonska enota; končno tonsko višino imenuje tonski zaključek. Register in tonski zaključek se lahko po njenem mnenju realizirata v visoki, nizki ali v srednji legi, različne povezave tonskih višin pa imajo različne besedilne vloge.

2.4.1.6 Barva

Mahnič (1959: 26, 62) barvo glasu razume kot vsoto vseh tonov in šumov določene glasu; po njegovem mnenju posamezni glasovi predstavljajo nekakšen akord, ki je sestavljen iz več tonov. Nadaljuje, da je barva odvisna od absolutne višine, v kateri govorec govori, oblike in načina uporabljanja resonančnih votlin, razmerja med temeljnimi in drugimi toni, psihičnih značilnosti, starosti, spola in od narodne pripadnosti. Toporišič (2000: 554) pa pravi, da je stavčnofonetično barvanje zvočnega gradiva povedi in sploh besedila posledica spremembe odzvočnega prostora v ustih. Najpogostejše je normalno barvanje, tj. tako, ki ne vzbuja posebne pozornosti. Tipično negativno barvanje je npr. nosljanje. Glasovje se obarva tudi, če močno spremenimo register, in sicer navzdol ali navzgor. Tipično je tudi barvanje ob veliki jakosti. Glasovje se da obarvati npr. s hripavostjo. Z glasovnim barvanjem se razodevata stanje govornih organov in duševnost. Barvanja se grafično (kot npr. intonacija) ne more zaznamovati.

Škarić (2003: 147–148) barvo glasu deli na statično (tj. ožjem smislu) in dinamično (tj. v širšem smislu). Statična barva izhaja iz oblike spektralnega pasu. Dinamična barva glasu pa je odvisna od vremenskih razmer, posebnosti osebne izgovarjave posameznika, razmerja med govorom in ritmom govorjenja, razmerja med intenzivnostjo samoglasnikov in soglasnikov ter od razmerja med naglašeni in nenaglašeni deli. Škarić (1991: 291) poudarja tudi, da ima barva glasu stalno in spremenljivo sestavino. Stalna sestavina je znak o govorniku in pripada sloju krika.

¹⁵ Škarić (1991: 109) ločuje tri registre glasu: prsni, srednji in čelni register. V prsnem registru se izvajajo nizki toni, v čelnem visoki, v srednjem pa srednji toni. Avtor navaja še, da je register vedno povezan z barvo glasu.

¹⁶ Na vrsto glasovne lege vplivajo dolžina, širina, debelina glasilk ter dolžina in oblikovanost vokalnega trakta (Hočevar Boltežar 2008: 45).

Odraža govorčeve organske lastnosti, način uporabe govornih organov, kulturno okolje. Spremenljiva sestavina pa je govorčeva izrazna možnost in pripada sloju izraznosti.

Omerza (1970) pa omenja osnovno in osebno barvo. Za osebno barvo je značilno, da jo določajo mikroskopsko majhne anatomske razlike govoril in njihovega fiziološkega delovanja ter oblike odzvočne cevi vsakega posameznika in jo zato zelo dobro razlikujemo s sluhom. Osnovni ton, ki ga ustvarjajo glasilke človeškega glasu, tako dobi svojo barvo šele v odzvočni cevi ali resonatorjih, katerih oblika vpliva na kakovost glasov, na njihovo blagoglasnost in nasprotno.

2.4.2 Vidni nebesedni spremljevalci govornenja

K. Podbevšek (2006) navaja, da je gib poleg zvoka obvezna sestavina govora. Med vidne nebesedne spremljevalce govornenja uvrščamo mimiko obraza in očesni stik ter kretnje rok in gibanje po prostoru/razredu.

2.4.2.1 Obrazna mimika in očesni stik

Mimika obraza je pri govornenju vedno vidna; neprestano ustvarja številne znake in informacije. Obraz ima bogat komunikacijski potencial. Sodeluje pri pošiljanju sporočil o čustvenem stanju, izražanju medosebnih odnosov, nebesednih odzivov na komentarje drugih itn. Vpliva tudi na uravnavanje sporazumevanja. Z različnimi deli obraza odpiramo ali zapiramo komunikacijske kanale, dopolnimo ali poudarimo oz. omilimo (ovrednotimo) besedne ali nebesedne odzive ter nadomestimo govor (Knapp – Hall 2002: 305–308).

Poleg mimike obraza pa ima pri javnem govornem nastopanju zelo pomembno vlogo tudi očesni stik. Oči niso samo instrument za sprejemanje sporočil. Imajo tudi samostojno komunikacijsko vlogo. Pogled je eden izmed najpogostejših in najučinkovitejših nebesednih znakov (Ule 2005: 207). Kendon (Knapp – Hall 2002: 350) opredeljuje štiri funkcije očesnega stika, tj. regulatorno funkcijo (s pogledom zahtevamo ali potlačimo odziv); spremljanje (v poslušalca gledamo, da bi ugotovili, kako pozoren je na komunikacijo in kakšni so njegovi odzivi); kognitivno funkcijo (odvrčanje pogleda, ko imamo težave pri odločanju, kaj povedati); izrazno funkcijo (z očesnim stikom pokažemo stopnjo vključenosti v sporazumevanje). Knapp in Hall (2002: 350) ponujata nekoliko drugačno opredelitev teh funkcij, in sicer: uravnavanje poteka komunikacije, spremljanje odziva, izražanje kognitivne aktivnosti, izražanje čustev ter narave medosebnega razmerja oz. odnosa. Poudarjata tudi, da te funkcije ne potekajo neodvisno druga od druge, ampak se prepletajo. M. Ule (2005: 208) pa navaja, da ima pogled predvsem tri vloge: (1) čustveno oz. ekspresivno; (2) regulativno oz. urejevalno; (3) nadzorovalno.

2.4.2.2 Kretnje rok, gibanje po prostoru/razredu

Kretnje oz. gibanje rok imenujemo gestika. Ekman in Friesen (Guerrero – De Vito – Hecht 1999: 46–47) opredeljujeta pet tipov kretnj rok, tj.: simbolne, ilustratorske, adaptorske, emocionalne in regulatorske geste. Knapp in Hall (2002: 9, 230–250) pa kretnje rok delita v dve kategoriji, tj. na kretnje, ki so od govora neodvisne (da bi razumeli pomen take kretnje, ne potrebujemo besednega pojasnila), in na kretnje,

ki so povezane z govorom (pri tem gre za ponazorilo povedanega). Gibanje po prostoru razgiba in hkrati popestri govorni nastop, vendar moramo biti pozorni na to, da ga ni preveč.

Kretnje rok in gibanje po prostoru pa niso vedno ustrezni in v vseh govornih položajih oz. ob vseh vrstah besedil tudi niso pričakovani.

3 Priporočila za govorce

Vsak govorec se mora zavedati: (1) da mora biti dobro seznanjen z merili za javno govorno nastopanje in da mora imeti znanje o tvorjenju učinkovitih javnih enogovornih govorjenih besedil; (2) da so izkušnje eden glavnih dejavnikov čim boljšega javnega govornega nastopanja in da je koristno, če čim več javno govorno nastopa; (3) da mora ves čas sproti ugotavljati, katero znanje o javnem govornem nastopanju bi moral še pridobiti ali poglobiti, da bi bil še učinkovitejši govorec; (4) da se mora ves čas govorno izpopolnjevati; (5) da mora biti kritičen do svojega javnega govornega nastopanja in da mora na osnovi prepoznanih napak izboljševati lastno govorno zmožnost; (6) da mora imeti jasen načrt, kako izboljšati svojo lastno govorno zmožnost; (7) da vsem poslušalcem predstavlja govorni zgled (prim. Petek 2014).

4 Sklep

Predstavljena merila in iz njih izhajajoča priporočila sestavljajo didaktični model razvijanja zmožnosti javnega govornega nastopanja. Gre za predlog sodobne in celovite priprave govorca na kakovostno javno govorno nastopanje. Model je sestavljen tako, da omogoča tudi poznejše kritično spremljanje napredka posameznika tem na področju. Ta didaktični model zato kot pomoč in smernice pri javnem govornem nastopanju priporočamo vsem učiteljem in drugim strokovnim delavcem na celotni vertikali izobraževanja – od vrtca do univerze – pa tudi vsem drugim, ki (poklicno) javno govorno nastopajo.

Literatura

Adler – Rodman 2003 = Ronald Brian Adler – George Rodman, *Understanding Human Communication*, Oxford: Oxford University Press, 2003.

Arapović – Grobler 2006 = Diana Arapović – Marinka Grobler, Vpliv starosti osnovnošolskih otrok s specifično jezikovno motnjo na pripovedovanje, *Defektologija Slovenica* 14 (2006), 31–49.

Bešter Turk 2011 = Marja Bešter Turk, Sporzumevalna zmožnost – eden izmed temeljnih ciljev pouka slovenščine, *Jezik in slovstvo* 56 (2011), 111–130.

Coblenser – Muhar 2003 = Horst Coblenser – Franz Muhar, *Dih in glas: navodila za dober govor*, Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2003.

- Červ 2009 = Gaja Červ, Besedilne, pragmatične in medbesedilne žanrotvorne prvine uvodnika, *Slavistična revija* 57 (2009), 277–293.
- de Beaugrande – Dressler 1992 = Robert Alain de Beaugrande – Wolfgang Dressler, *Uvod v besediloslovske*, Ljubljana: Park, 1992.
- Dukič – Koderman 2010 = Davorin Dukič – Miha Koderman, Besedilni tip turističnega vodnika – opis namenske strukture besedilne vrste na primeru turističnih vodnikov v slovenski Istri, *Annales* 20 (2010), 217–232.
- Ferbežar idr. 2004 = Ina Ferbežar – Mihaela Knez – Andreja Markovič – Nataša Pirih Svetina – Mojca Schlamberger Brezar – Marko Stabej – Hotimir Tivadar – Jana Zemljarič Miklavčič, *Sporazumevalni prag za slovenščino*, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2004.
- Grabnar 1991 = Boris Grabnar, *Retorika za vsakogar*, Ljubljana: DZS, 1991.
- Gros 2000 = Jerneja Gros, *Samodejno tvorjenje govora iz besedil*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2000.
- Guerrero – De Vito – Hecht 1999 = Laura K. Guerrero – Joseph A. de Vito – Michael L. Hecht, *The Nonverbal Communication Reader: Classic and contemporary readings*, Illinois: Waveland, 1999, 46–47.
- Habe 2002 = Katarina Habe, Trema – izvor ustvarjalne energije, *Glasba v šoli* 8 (2002), št. 3–4, 13–15.
- Havránek 1963 = Bohuslav Havránek, *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura*, v: Bohuslav Havránek, *Studie o spisovném jazyce*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, 30–59.
- Hočevar Boltežar 2008 = Irena Hočevar Boltežar, *Fiziologija in patologija glasu ter izbrana poglavja iz patologije govora*, Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2008.
- Horga 1996 = Damir Horga, *Obrada fonetskih obavijesti*, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 1996.
- Hudej 2001 = Sonja Hudej, Argumentacijski procesi in prepričevalna sredstva v besedilu, *Slavistična revija* 49 (2001), 205–222.
- Jakobson 1989 = Roman Jakobson, *Lingvistični in drugi spisi*, Ljubljana: Studia humanitatis, 1989.
- Kalin Golob 2001 = Monika Kalin Golob, *Jezikovne reže*, Ljubljana: GV-revije, 2001.
- Karmiloff – Karmiloff Smith 2001 = Kyra Karmiloff – Annette Karmiloff Smith, *Pathways to language*, Cambridge: Harvard University Press, 2001.
- Knapp – Hall 2002 = Mark L. Knapp – Judith A. Hall, *Nonverbal Communication in Human Interaction*, Toronto: Thomson Learning, 2002.
- Komar 2008a = Smilja Komar, *Communicative Functions of Intonation: English-Slovene Contrastive Analysis*, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2008.
- Komar 2008b = Smilja Komar, Intonation, the strongest link in the weakest link quiz, *Linguistica* 48 (2008), 215–226.
- Kranjc 2004 = Simona Kranjc, Jezikovna zvrstnost v sodobnih medijih, v: *Obdobja 22: aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*, 2004, 395–405.

- Križaj Ortar idr. 2009 = Martina Križaj Ortar – Marja Bešter Turk – Marija Končina – Mojca Poznanovič – Mojca Bavdek, *Na pragu besedila 2: učbenik za slovenski jezik v 2. letniku gimnazij, strokovnih in tehničnih šol*, Ljubljana: Založba Rokus, 2009.
- Križaj Ortar idr. 2008 = Martina Križaj Ortar idr., *Na pragu besedila: učbenik za slovenski jezik v 2. letniku gimnazij, strokovnih in tehničnih šol*, Ljubljana: Založba Rokus, 2008.
- Kunst Gnamuš 1992 = Olga Kunst Gnamuš, *Sporazumevanje in spoznavanje jezika*, Ljubljana: DZS, 1992.
- Lengar Verovnik 2012 = Tina Lengar Verovnik, *Radijska dvogovornost: jezikovne izbire novinarjev*, Ljubljana: Založba FDV, 2012.
- Mahnič 1959 = Mirko Mahnič, *Živa slovenščina*, Ljubljana: Mestno gledališče, 1959 (Knjižnica Mestnega gledališča 5).
- Mikolič 2007 = Vesna Mikolič, Modifikacija podstave in argumentacijska struktura besedilnih vrst, *Slavistična revija* 55 (2007), št. 1–2, 341–355.
- Mužič 1994a = Vladimir Mužič, Atributi kvalitativne in kvantitativne paradigme pedagoškega raziskovanja, *Sodobna pedagogika* 1994, št. 1–2, 39–51.
- Mužič 1994b = Vladimir Mužič, Sinteza paradigem pedagoškega raziskovanja – zakaj in kako?, *Sodobna pedagogika* 1994, št. 3–4, 162–173.
- Omerza 1970 = Zdravko Omerza, *Praktična fonetika*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970.
- Paxman 2011 = Christina G. Paxman, Map Your Way to Speech Success!: Employing Mind Mapping as a Speech Preparation Technique, *Communication Teacher* 25 (2011), (1), 7–11.
- Petek 2011 = Tomaž Petek, Učinkovito učiteljevo javno govorno nastopanje kot temelj za uresničevanje sodobnega in kakovostnega vzgojno-izobraževalnega procesa, *Sodobni pristopi poučevanja prihajajočih*, ur. M. Orel, 2011, 59–74.
- Petek 2012a = Tomaž Petek, Ozaveščenost o javnem govornem nastopanju – priložnost za profesionalni razvoj učitelja, *Jezik in slovstvo* 57 (2012), 115–129.
- Petek 2012b = Tomaž Petek, Criteria for public speech planning: characteristics of language learning, *Linguistica* 52 (2012), 381–392.
- Petek 2013 = Tomaž Petek, Kritični prerez besedilnih vrst v povezavi z učiteljevim oz. vzgojiteljevim govornim nastopanjem, *Revija za elementarno izobraževanje* 6 (2013), 21–36.
- Petek 2014 = Tomaž Petek, H kakovostnemu poučevanju sodi tudi učinkovito govorno nastopanje, v: *Mednarodna konferenca 100 priložnosti za spoznanje novih poti poučevanja*, ur. Mojca Orel, Ljubljana: Gimnazija Moste, 2014 27–28.
- Podbevšek 1997 = Katarina Podbevšek, Učiteljeva govorna kultura, *Zbornik za učitelje slovenščine kot drugi/tuji jezik*, 1997, 25–33.
- Podbevšek 2006 = Katarina Podbevšek, *Govorna interpretacija literarnih besedil v pedagoški in umetniški praksi*, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2006.

- Sagadin 1993 = Janez Sagadin, *Poglavja iz metodologije pedagoškega raziskovanja*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1993.
- Skubic 1995 = Andrej Skubic, Klasifikacija funkcijske zvrstnosti in pragmatična definicija funkcije, *Jezik in slovstvo* 40 (1995), 155–168.
- Smole 2004 = Vera Smole, Nekaj resnic in zmot o narečjih v Sloveniji danes, v: *Obdobja 22: aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*, 2004, 321–330.
- Šeruga Prek 1990 = Cvetka Šeruga Prek, *Slovenščina na radiu: poglavja o naglaševanju, izgovoru in napakah, ki jih pogosto slišimo v radijskih programih*, Ljubljana: RTV Slovenija, 1990.
- Škarić 1991 = Ivo Škarić, *Fonetika hrvatskoga književnog jezika: povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: HAZU Globus, 1991.
- Škarić 1996, 1999, 2005 = Ivo Škarić, *V iskanju izgubljenega govora 1–3*, Ljubljana: Pravljjično gledališče, 1996, 1999, 2005.
- Tivadar 2009 = Hotimir Tivadar, *Napovedovalska delavnica*, Ljubljana: Izobraževalno središče RTV, 2009.
- Toporišič 1992 = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- Toporišič 2000 = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 2000.
- Ule 2005 = Mirjana Ule, *Psihologija komuniciranja*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, 2005.
- van Dijk 1997 = Teun A. van Dijk (ur.), *Discourse as Structure and Process*, London: Sage, 1997.
- Verdonik 2007 = Darinka Verdonik, Nesporazumi v komunikaciji, *Jezik in slovstvo* 50 (2007), 51–62.
- Vitez – Zwitter Vitez 2004 = Primož Vitez – Ana Zwitter Vitez, Problem prozodične analize spontanega govora, *Jezik in slovstvo* 49 (2004), 3–24.
- Vogel 2007 = Jerica Vogel, Nestrokovnost v jeziku poljudnoznanstvenih besedil (pragmatično-funkcijski vidik), *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2007, 125–142.
- Vogel 2008 = Jerica Vogel, Slovenščina kot učni jezik in učni predmet v šolah s slovenskim učnim jezikom v RS, v: *AASE, Laila: jeziki v izobraževanju*, ur. M. Ivšek, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2008, 117–128.
- Vuletić 1980 = Branko Vuletić, *Gramatika govora*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1980.
- Žagar 1999 = Igor Ž. Žagar, Ali je kontekst res pomemben?, *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 27 (1999), št. 197, 211–220.
- Žagar – Domajnko 2006 = Igor Ž. Žagar – Barbara Domajnko, *Argumentiranost kot model uspešne komunikacije*, Domžale: Izolit, 2006.

A Teaching Model for Developing Public Speaking Competence

Summary

This article presents a teaching model for developing public speaking competence that also offers every public speaker later critical monitoring of his own progress and awareness of this area. Namely, effective public speaking is something that needs to be learned. The teaching model presented is composed of criteria for assessing speaking in public and recommendations based on them for successful and effective public speaking. It involves principles that foresee realizing four main areas of preparing, carrying out, and assessing public talks: namely, the structure of the talk, the overall manner of the talk, verbal language, and nonverbal language. Mastering this area is a precondition for every individual's personal and professional success.